

Opis źródła:

Katorżnik, czyli pamiętniki Sybiraka, napisane przez Jana Siwińskiego, zostały wydane drukiem w Krakowie w 1905 roku. Są to wspomnienia obejmujące dość krótki, aczkolwiek obfitujący w przeróżne wydarzenia, przedział czasowy, bowiem rozpoczynają się od opisu partyzanckiej działalności Siwińskiego w powstaniu styczniowym 1863 roku, a kończą się na powrocie do Warszawy w roku 1869. Autor, poza wspomnianymi wyżej sytuacjami, opisywał także swą drogę na Syberię, pobyt tam, na miejscu, oraz drogę powrotną do kraju. Niżej prezentowany tekst źródłowy jest fragmentem pamiętnika Siwińskiego, w którym autor opisuje swoją ucieczkę z domu oraz przeprawę ku oddziałom powstańczym w lasach świętokrzyskich.

Miejsce i data wydania:

Kraków, 1905 r.

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Oryginał, poddany późniejszej digitalizacji, znajduje się w Bibliotece Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku. Wersję cyfrową można odnaleźć, m.in.:

<https://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=1976&from=FBC>

Tekst źródła (fragment):

W ośmnastym roku mego życia zapisałem się jako ochotnik w powstańcze szeregi roku 1863 i, jakkolwiek nie miałem dokładnego pojęcia ani o sprawie narodowej, ani o patriotyzmie, to jednak coś mnie parło i wyganiało z domu w daleki i szeroki świat; to też bez pożegnania z rodzicami uciekłem z domu [...].

W dzień odjazdu do obozu – pamiętam jak dziś – stary pan Jarocki żegnał nas ze łzą w oku i ubolewał, że dla podeszłego wieku sam nie może nam towarzyszyć, ani syna wysłać (gdyż ten był kulawy i chodził na szczudle). [...]

Oddział nasz składał się z 300 piechoty i 60 kawalerii. Z oficerów Polaków, którzy zbiegli z wojska austriackiego pamiętam, kapitana Monsse, Darowskiego i Matuszkiewicza. Gdy kapitan Monsse rozdał nam broń i, o ile to możliwym było, poformował kompanie i oddziały i udaliśmy się ku Wiśle w celu przeprawy. Skoro stanęliśmy nad brzegiem, zaczęło dnieć. Kawalerya wjechała do wody; by zrekonoskować dno; lecz gdy się pokazało, że Wisła w tem miejscu jest dość głęboka, powstało pewne zamieszanie, gdyby ktoś nie krzyknął: „Austryaki!”. I jak przedtem z namysłem, tak potem na oślep pchano się we wodę w butach, w ubraniu, jak kto stał; mali chwyтали się końskich ogonów, grzyw; czepiali się jak polipy, zbijali w kupę po

dziesięciu, szamocząc się i brnąc najpierw po pas, po piersi, a na koniec po szyję, gdyby nie ratunek kawalerii, to nie obeszłoby się było bez zatonięcia.

Tak stoczono pierwszą potyczkę z wodami Wisły!

Słowniczek pojęć

Zrekognoskować – zbadać, przeprowadzić rekonesans

Sybir – słowo mające pejoratywne znaczenie dla całych pokoleń Polaków walczących o wolność i niepodległość, a więc nie tylko w czasach caratu, ale również ZSRR. Sybir równoznaczny jest z zesłaniem na Syberię, najczęściej do ciężkich robót, bez jakichkolwiek praw.

Zesłanie – Jedna z kar zasądzanych więźniom, najczęściej politycznym, uczestnikom powstań lub ruchów rewolucyjnych, skierowanych przeciwko caratowi.

Powstanie styczniowe – https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_styczniowe

Dezercja – przestępstwo w postaci samodzielnego opuszczenia jednostki wojskowej, z zamiarem uchylenia się od służby wojskowej.

Pytania do źródła

Pytania do uczniów szkoły podstawowej:

1. Jakie były przyczyny powstania styczniowego? Kiedy ono wybuchło i jakie miało skutki?
2. Dlaczego Syberia była miejscem zesłania więźniów politycznych? Odpowiedz, korzystając z wiedzy własnej.
3. Jaki przebieg miała potyczka, opisana w tekście źródłowym? Jakie strony ze sobą walczyły?

Pytania do uczniów szkoły średniej:

1. Czy uczestnicy powstania styczniowego, w świetle tekstu źródłowego, pochodzili jedynie z Królestwa Polskiego, tj. tylko z zaboru rosyjskiego?
2. Czy z tekstu wynika, że oddział, którego członkiem był autor, był dobrze i odpowiednio zorganizowany, czy wręcz przeciwnie? Który fragment tekstu źródłowego na to wskazuje?
3. Jakie były przyczyny wybuchu powstania styczniowego? Jakie wydarzenie, bezpośrednio, przyspieszyło wybuch powstania? Jakie były długofalowe skutki powstania styczniowego dla Królestwa Polskiego oraz dla powstańców?

Wskazówki:

Jan Siwiński, dezercerując z armii austriackiej, zdecydował się wyruszyć do Królestwa Polskiego aby wziąć udział w powstaniu styczniowym. I, jak można zauważyć w tekście źródłowymi, nie był jedynym. Faktycznie, w szeregach powstańczych walczyli ludzie ze wszystkich zaborów, a także obcokrajowcy. Uciekając z armii, Siwiński i jego oddział otrzymali nowe i sprawne wyposażenie w postaci broni belgijskiej z szerokimi bagnetami oraz uniformy.

Warto również pamiętać, że organizacja powstania nie należała do najłatwiejszych oraz najsprawniejszych. Centralne zarządzanie nie sprawdzało się, mnóstwo oddziałów rozsianych było na całym terenie Królestwa Polskiego i każdy z nich, pomimo otrzymania odgórnych rozkazów, musiał działać, częściowo, na własną rękę. Ponadto ścierały się ze sobą różne ugrupowania, które chciały przeprowadzić powstanie, każde na swój sposób.

Najważniejsze cezury:

14/15 stycznia 1863 - branka przygotowana w Warszawie przez Aleksandra Wielopolskiego

22/23 stycznia 1863 – wybuch powstania styczniowego

Literatura pomocnicza

Chwalba A., Historia Polski 1795 – 1918, Warszawa 2000.

Kieniewicz S., Powstanie Styczniowe, Warszawa 2024.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Łukasz Wołczyk